

Buenos noches señores e señoras, yo soy Jan Tuttel.

Goeienavond dames en heren, mijn naam is Jan Tuttel en ik heet u welkom bij het informatieve programma 'Van Dingen & Deuntjes'. Een radiodocumentaire met tekst en veel muziek rond één en hetzelfde thema. **Vanavond 17 september 2003, staat Mexico – en met name het gedeelte Yucatan - centraal** en dat is niet toevallig. Afgelopen week hadden de landelijke media de mond vol van de Wereldhandelsconferentie in Cancun op dit Mexicaanse schiereiland. Een halfjaar geleden reisden we zèlf door Yucatan en we raakten nogal onder de indruk van de contrasten in dat land. Daar zit heel wat verhaal in. Ook is er een stapeltje CD's met traditionele Mexicaanse muziek mee terug gekomen. Samen genoeg materiaal om te roepen 'Radio Loep goes international' met de trits 'Mexico-Yucatan-Cancun', als 'opwarmertje' voor de herstart van dit programma.

De nieuwe luisteraars praat ik eerst even bij. In 1998 kwam het programma 'Van Dingen en Deuntjes' voor het eerst bij deze lokale omroep in de lucht en op de kabel. In een maandelijke 'live'-uitzending wordt één centraal thema uitgesponnen in teksten, interviews en muziek. Dat gebeurde jarenlang op de zondagmorgen en het leverde een vaste kern van luisteraars op. Er zijn 55 afleveringen gemaakt, tot in de zomer van 2002 het programma inééns uit de lucht ging. 'Van Dingen & Deuntjes' ging met ziekteverlof tot zijn 'baasje', uw programmamaker annex presentator, weer in staat was om het programma voort te zetten. Dat is nu dus het geval. De ziekte is niet weg en gaat niet meer weg, maar radiomaken lukt wel weer. Vanmorgen nog radio-actief in het ziekenhuis voor de botsan, vanavond radio-actief bij de lokale omroep. Het kàn niet op vandaag!

De uitzending is nu van de late zondagmorgen naar woensdagavond-vroeg verhuisd. De programmaturne is dezelfde gebleven -met muziek van the Chieftains- en de reclamekreet ook: 'Een programma dat ergens over gaat!' En zo zijn we terechtgekomen bij hier en nu: het gaat vanavond over 'Mexico+Yucatan+Cancun'.

Cancun vanwege de locatie van de uitermate belangrijke wereldvergadering en omdat ik er de weg nog ongeveer weet. Yucatan, een van de twee schiereilanden van Mexico, is goed bekeken op een rondreis, die zowel vragen als bewondering en vèrwondering opriep. En Mexico omdat het een bijzonder eigenaardig en spannend land is, dat in twee, misschien wel drie, verschillende eeuwen tegelijk lijkt te leven.

In Nederland weten we maar weinig van het land af. Vaak niet eens dat het eigenlijk de 'Verenigde Staten van Mexico' zijn, met 31 staten en een Federaal District waarin de hoofdstad Mexico-Stad ligt. **México** is dus een federatieve republiek in Midden-Amerika, maar wordt geografisch meestal bij Noord-Amerika gezet. Cultuurhistorisch is het land helemaal verbonden met Latijns-Amerika aan de zuidzijde van het werelddeel. Men spreekt, denkt en doet Spaans, tot stierengevechten aan toe. Mexico is het ook grootste Spaansspekkende land ter wereld. Het land is gigantisch uitgestrekt, 't is 47x zo groot als Nederland en wereldwijd nummer 14 onder de grote landen. Aan de noordkant ligt een duizenden kilometers lange, zwaar bewaakte, grens met de Verenigde Staten van Amerika. Aan de kant van de Grote Oceaan hangt het lange en woestijnachtige schiereiland Baja California van Mexico.

Yucatan en Cancun

Het andere schiereiland Yucatan, op zich al 2x zo groot als Nederland, ligt aan de Atlantische kant en 'wijst' als het ware naar Cuba, dat verderop in de *Caribbean* ligt. Yucatan wordt omspoeld door de Golf van Mexico aan de noordkant en de Caraïbische Golf aan de oost- en zuidzijde. Het grenst 'buitenlands' aan Belize en Guatemala en 'binnenlands' aan de deelstaten Tabasco en Chiapas. Het schiereiland telt ook drie deelstaten: Campeche met de gelijknamige hoofdstad, Quintana Roo met Chetumal als hoofdplaats -hoewel elke toerist Cancun die rol toebedeelt- en verwarrend genoeg, ook een deelstaat Yucatan met het oude Spaanse koloniale centrum Mérida als hoofdstad. Naast deze drie hoofdsteden, de toeristenstad Cancun en enkele Spaanse koloniale stadjes zijn er slechts dorpen en gehuchten - aan de kust als vissersplaatsje en in de jungle als Indianendorp.

Cancun is ooit gekozen om –met Amerikaanse en Europese investeerders- uitgebouwd te worden toe toeristenoord, vanwege de witte Caraïbische stranden, de natuurrijkdom te land en te water en archeologische Maya-sites in de buurt. In 1972 is een internationale luchthaven aangelegd, die twee jaar later zijn eerste luchtverbinding kreeg. Toen was ook het eerste toeristenhotel van een héle serie klaar. Daarna raasde de hurricane Gilbert op verwoestende wijze over Yucatan en Cancun bleef zitten met een hotelaccomodatie die voor 80% aan puin lag. Nu staat Cancun als toeristisch centrum weer goed –misschien wel al tè groots- op poten, vooral aan de kust waar een nieuwe badplaats, compleet met nachtclubs, verzezen is. Ze kunnen er in elk geval een complete wereldconferentie onderbrengen. Cancun 'verdient' nu 20% van het inkomen van het hele schiereiland.

Vanuit Nederland vliegt alleen Martinair 3x per week een charterdienst op Cancun Airport, waarbij ook Havana aangedaan wordt. De toestellen zijn meestal vèr van te voren volgeboekt. Wij deden er 14 uur over om in Yucatan te komen. Na aankomst huurden we een auto met airco en bleven twee dagen in Cancun en omstreken om te acclimatiseren. Daarna ging de 'eigenbouw'-reis tegen de klokrichting in Yucatan rond, ongeveer de kusten en grenzen volgend. Elke stop duurde twee dagen om ook rondom op excursie te kunnen gaan. En boeiend was het! Nu mogen Les Exterminador laten horen, dat ze naar de zin hebben: 'Me Vale'.

Viva Mexico?

'Me Vale' van de vijfmansformatie Les Exterminador, met de kreet "Viva Mexico" aan het begin. Een mooi begin, maar is dat ook zo? Eigenlijk krijg je niet goed hoogte van dat land. 't Heeft van alles, maar 'het komt er niet uit' en tegelijkertijd raak je onder de indruk van de grootsheid van kleinigheden. De reisgidsen kampen met datzelfde euvel. Hoor maar wat de Capitool Reisgids zegt "Mexico, dat zowel ordelijk als chaotisch overkomt, biedt een unieke mengeling van culturen en landschappen. Op geen enkele andere plaats in Amerika zijn oude geschiedenis en magische rituelen zo duidelijk verweven met het moderne dagelijkse leven". En Isabelle Tree, schrijfster van het recente verschenen boek 'Gehakte hagedis, reizen door Mexico' ervaart het land als "een collage van tegenstellingen, extremen en metamorfoses". Kortom, je raakt niet uitgekeken en het land en de mensen blijven je nog lang bezig houden. Vooruit, een voorbeeld van contrasten: in elke provinciestad zijn genoeg internetkantoortjes en internetcafé's, maar de ansichtkaarten deden er 6-8 weken over om in Nederland aan te komen.

Ik beperk me tot de reiservaringen op Yucatan, waar onverwacht veel jungle was, maar wèl met electriciteit in elk Indianendorp en schotel TV. De natuur is schitterend en rijk qua soorten en vormen, maar de 'wilde natuur' kan ook verwoestend uitpakken voor cultuur en maatschappij. Met name hurricanes en aardbevingen richten schade aan, die je nog jaren lang kunt zien. Elke

hotelkamer heeft een veiligheidskaart hangen, wat te doen bij brand en hoe te handelen bij aardbevingen. Buiten de gangbare toeristenroutes vervallen archeologische Maya-nederzettingen tot puin en gruis in de oerwoud. We hebben boomwortels tempels zien splijten. Maar ja, er liggen nog duizenden niet blootgelegde oude tempels en andere gebouwen. Vrijwel elke hoge, begroeide ronde heuvel die boven de omgeving oprijst, is een vroegere pyramide. Ook zijn de koloniale Spaanse nederzettingen en de RK-kathedralen gebouwd op, en soms ook met materiaal van verwoeste Maya-tempels. Over de verbazingwekkende Mayacultuur hebben we het nog, verderop in de uitzending.

Wat had en heeft Mexico te bieden? Om maar wat te noemen: tomaat, avocado, chili-peper, maïs, chocolade, de kerstplant Poinsettia, pinda's en kauwgum (een kleefstof uit de Chickie-boom) zijn van Mexicaanse origine. Het grote land met zijn gevarieerde landschappen en klimaatzones telt circa 20.000 plantensoorten (zo kennen ze 84 soorten eiken) en 1.060 vogelsoorten (van de 8.500 soorten op aarde). Yuacatan en de eilanden ernaast herbergen 48% van die vogelrijkdom! Ook is er een rijk assortiment aan wilde beesten.

Toen wij moe en bezweet na een rit van dik 300 km in ons hotel aankwamen, het 'Chicanna Ecovillage' bij Xpuhil, was de eerste boodschap "The animals come at 0700 o'clock in the morning". Daarna zeiden dat de waterleiding helaas gebroken was, wat je noemt een koude douche zonder water...

Het was een hotel in de jungle, dat als inheems dorpje opgezet was. 's Nachts scheen een ring van schijnwerpers de jungle in om de wilde beesten af te schrikken, maar bij het aanbreken van de dag –voor de hitte toesloeg- konden ocelot, luipaard, slangen, vossen en wat al niet even langskomen. Vooral om rond de keuken van het restaurant te snuffelen of wat er wat te halen viel. We zagen wel leguanen en gekko's, grote vleermuizen, grijze eekhoorns, bontgekleurde vlinders en vele soorten fraaie vogels, maar geen wilde beesten.

Nouja, gedurende ons verblijf kregen we ook te maken met de wraak der goden, ook bekend als 'Montezuma's revenge' – een verschrikkelijke diarree, waar je doodziek van werd. Gelukkig niet allemaal tegelijk, zodat er steeds één chauffeur min of meer op de been bleef. Maar ellendig was het wel.

Overigens liep er 's nachts ook bewaking rond, omdat het in de die buurt tegen de grens van Guatemala aan, niet 100% veilig was. In reisgidsen, als de Amerikaanse 'Lonely Planet', werd voor die regio gewaarschuwd voor rovers of benden, waaronder zowel politieke opstandelingen als drugsbenden verstaan werden. Wij moesten onderweg inderdaad enkele keren stoppen bij militaire roadblocks, waar alle verkeer gecontroleerd werd. Soms werd de bagage doorzocht door een ploegje jonge militairen, die vrijwel geen woord 'over de grens' spraken. Maar, korte aanwijzingen met de loop van een geweer begrijp je snel, ook als je dit soort dingen niet gewend bent...

Ons –geïsoleerd liggende- hoteldorp werd bevolkt door zelfstandig reizende oudere, welvarende toeristen en honeymoon-stelletjes uit de betere standen van de bevolking. Maar in principe wordt elke toerist in Mexico als een rijk iemand beschouwd, zeker in een land waar men het niet breed heeft. De entree voor een gerestaureerde Maya-site bijvoorbeeld, is al meer dan het gemiddelde weekloon van de Mexicanen. Een toerist die vraagt naar een goedkoop onderdak kan zodoende ongewild beledigend overkomen. In sommige reisgidsen wordt ook afgeraden om met dure sieraden of horloges te pronk te lopen, met name buiten de gangbare toeristencentra.

Niet dat Mexico onveilig of onvriendelijk is, verre van dat. We ontmoetten veel vriendelijke mensen, vooral onder de kleine en donkere afstammelingen van de Maya-indianen. Het land telt officieel 59 inheemse stammen –vaak met een eigen taal- (30% van de bevolking), maar de mestiezen met gemengd Spaans en indiaans bloed maken 60% van de bevolking uit. De 9% blanken van Spaanse origine hebben echter de meeste invloed in de landelijke politiek. Mexico

telt ongeveer 102 miljoen inwoners, waarvan driekwart in de steden woont. Het groeit jaarlijks met 2 miljoen Mexicaantjes, en dat tikt flink aan. Door de grote werkloosheid en armoede op het platteland trekken velen naar de grote steden, of proberen in Noord-Amerika werk te vinden. In de Verenigde Staten van Amerika wonen naar schatting 23 miljoen mensen van Mexicaanse afkomst, die men daar 'Chicano's' noemt.

Tijd voor muziek. U hoort eerst het klassieke Mariachi-orkest van Vargas de Tecalitlan met 'Guadalajara' (een opname uit 1967), dan zingt Hector Roldan de 'Corrido de Monterrey', waarmee we twee grote Mexicaanse steden hebben laten bezingen. Het derde nummer 'La vida es una copa de licor' wordt gebracht door de band El Recodo, een 15-mans blaas- en slagwerkformatie. Tijd voor mariachi!

Mexicaanse muziek

Drie keer traditionele Mexicaanse muziek: twee keer over Mexicaanse steden en een keer over drank - en daarmee bestrijkt je in elk geval driekwart van de bevolking. Het is opmerkelijk hoe vaak Mexicaanse steden en stadjes in de muziek opduiken, je kunt er een atlas mee vullen. Wat muziek en dans betreft - die twee gaan in dit deel van de wereld samen - is Mexico en omgeving een boeiend gebied, het is een smeltkroes van allerhande stijlen en culturele erfenissen. Neem nou die mariachi, die als zuidelijk Mexicaans wordt gezien. De band of het orkestje telt in principe acht muzikanten: drie snaarinstrumenten in de ritmesectie (gitaar, guitarron en vihuela) en de melodie wordt gespeeld door twee trompetten en drie violen. Ook oudere instrumenten als de gitaar de golpe' en de Mexicaanse harp kunnen erbij komen. En dan wordt het voor een toerist ingewikkelder, omdat de kleine harp vooral in de deelstaat Vera Cruz gebruikt wordt. In het noorden speelt de accordeon meer een hoofdrol, wat je merkt in een vervolgonwikkeling naar de mexican-muziek.

In de mariachimuziek zijn een stuk of 14 typen te onderscheiden. U hoorde Corrido al, die echt over iets of over iemand gaat, wat in de titel vermeld wordt. (Corrido de Monterrey). In Vera Cruz en wijde omgeving spelen ze vaak een Son Jarocho, waarvan het nummer 'La Bamba' een klassiek voorbeeld is. Het woord mariachi is een verbastering van het Franse mariage (huwelijk). De mariachi-orkestjes werden namelijk veel gevraagd door de heersende blanke klasse, om hun feesten en partijen op te luisteren.

En waarom dan wel? Omdat die muziekgroepen eigenlijk een Europese basis hadden, haast persoonlijk aangebracht door Keizer Maximiliaan van Oostenrijk. DOOR WIE? Herhaling: door Keizer Maximiliaan van Oostenrijk, de broer van keizer Frans-Jozef die ooit het Habsburgse rijk regeerde. In de turbulente historie van Mexico is het een tijdlang kolonie van dat rijk geweest. De keizer was persoonlijk in de tropische kolonie aanwezig van 1864 tot 1867, maar hij baalde als een stekker. Zijne hoogheid had heimwee en om daar wat tegen te doen, liet hij blaaskapellen en zigeunerorkesten uit Wenen overkomen. Hun muziek hield langer stand dan het hele Habsburgse keizerrijk en de keizer in Mexico. Die werd gefusilleerd in 1867. De Mexicaanse straatorkestjes, de Mariachi, met hun polka's en walsen, dragen de muzikale erfenis van die 19de eeuwse Oostenrijkers uit, opgepept met eigen vuur en stijl.

En -mag u vragen- wat kwam de geachte toerist in Yucatan tegen? Nou weinig, hooguit wat kleine groepjes muzikanten, die 's avonds de terrasjes bij langs gingen. Maar eerlijk gezegd, in Cancun zaten wij downtown en niet in de grote badplaats aan zee

In andere, meer koloniale steden van Spaanse origine als Valladolid en Mérida, met de originele smalle straatjes, was er ook niet veel plaats voor lopende orkesten. Het knetterende verkeer, met veel oude gammele trucks met open laadbak en scooters, maakt zo'n kolerekabaal, dat elke muzikant daarin ten onder gaat. Bovendien zetten winkeliers en supermarkten luidsprekers in hun

portiek, die op volle sterkte muziek de straat opblazen, zodat de herrie compleet is. Samengevat luidt onze ervaring dat we in een muzikaal land waren, maar waar dagelijks een behoorlijke herrie overheerst. En dan hebben we het niet gehad over de televisie die in restaurants en bij recepties continue aanstaat en door blijft bléren. Niet voor de klanten, want zij zien het TV-scherf niet eens. Nee, dat ding staat aan voor het personeel achter de balie of achter de bar. Heel eigenaardig en wéér herrie dus.

Drinken en drank

OK, we staan nu toch aan de bar, dus gaan we het nog even over drank hebben. U hoorde al dat het leven een glas sterk drank is, “La vida es una copa de licor”. Maar laten we beginnen met gewoon water in dat hete land. Kraanwater is daar ongeschikt als drinkwater, dus is er een uitgebreide handel in verpakt, zuiver drinkwater. ‘Agua purificada’ in flessen en flesjes en binnenshuis in grote containers. Hotels hebben zulk drinkwater beschikbaar en in één hotel hadden ze bij de container kleine papieren puntzakjes als drinkbekertje. Ze passen net in de holte van je hand.

Er is een grote variatie aan frisdranken, maar het allerlekkerste in Yucatan was wel de versgeperste sinaasappelsap, ‘jugo de narraina’. Bij voorkeur in grote vazen, of bellen ter grootte van een viskom te nuttigen. In een heet land is goed koel bier een soort van levensvoorwaarde. Mexico kent een paar grote brouwerijen die zo’n 25 bieren op de markt brengen. Vooral pils, maar ook donker bier - en goed spul ook. Hoe dat komt? Op het eind van de 19de eeuw legden Duitse immigranten zich toe op het brouwen van bier, wat de basis werd van een gedegen bierindustrie aldaar.

En hoewel in Mexico als sinds de Spaanse overheersing wijn verbouwd wordt, is het geen wijnland geworden. Men drinkt ook amper wijn, wat we merkten in diverse restaurants. Kellners hadden geen idee hoe ze een fles moeten ontkurken of hoe ze wijn moesten serveren. Op een gegeven moment stonden in het ‘eerste restaurant ter plaatse’ drie man hun best te doen om wijn bij de maaltijd te serveren. In hotelrestaurant in Chetumal werd bedorven wijn geschonken. Toen dat teruggestuurd werd, raakte alles in rep en roer. Toen kregen we vijf, zes man aan tafel, die de fout probeerden te herstellen. Heel vriendelijk, maar je komt dan amper meer aan eten toe... De beschikbare wijn komt vooral uit Zuid-Amerika (Chili, Argentinië) en uit Californië. Ook een Chileense rode wijn, die in Eelde in het supermarkt-assortiment zit. De eigen Mexicaanse rode wijn die wordt geserveerd is de ‘Calafia’, een goed drinkbare wijn bij de maaltijd.

En dan de sterke drank, want tequila en mezcal zijn bekend als Mexicaanse speciliteit. Tequila is een type mezcal, zoals scotch een soort whiskey is. Mezcal is de verzamelnaam voor alle sterke drank die gemaakt wordt van de blauwe agave. Geen cactus, wel een stiekelpant die inheems bekend staat als de maguey. Van de plant *Agava tequiliana*, c.q. Weber’s Maguey worden de grote bladeren afgekapt, waardoor de kern verblijft, die er uit ziet als een hele grote ananas (pinas). Deze joekels worden geroosterd en gemalen, waarna het sap wordt opgevangen. Dat laat men fermenteren in stenen of metalen tanks en tenslotte wordt het 2x gedestilleerd. Soms voegt men er suiker aan toe om het alcoholpercentage op te schroeven, tot zelfs 70-80%.

De officiële tequila mag alleen die naam dragen als ze getrokken is uit de echte blauwe agave en gemaakt is rond de stad Tequila, in de regio Altos de Jalisco. De mezcal-productie is groter en omvat drie gebieden, eentje benoorden de Tequilastreek en twee aan de kust van de Pacific. Tequila wordt meestal geserveerd met een randje zout om ’t glas en een stukje limoen of citroen. Dat heeft een historische en praktische achtergrond, naar men zegt. Zout verzacht de scherpe smaak, zodat de arme bevolking vroeger de sterke drank snel achterover kon slaan. Citroen neemt de bijtende nasmaak weg, en verwijdt ook de bloedvaten waardoor de gewenste

dronkenschap c.q. vergetelheid sneller intrad. Deze traditie van zout en citroen blééf, ook nu smaak en kwaliteit van de tequila beter zijn dan voorheen. Uiteraard zijn er meer soorten sterke drank, maar die worden gemaakt met suikerriet, kokosnoten, andere magueysoorten en honing als basis.

Op naar de muziek van de Grupo Voces de la Tierra de Esteban Sosa met 'Alla en el rancho grande'

Grootgrondbezit en landhervormingen

"Alla en el rancho grande" en daarmee zijn we bij de boer, de hereboer wel te verstaan. Op onze reis in Yucatan zagen we geweldige contrasten in landgebruik. We reden urenlang door de bush, groene 'muren' met jungle met af en toe een pad of karrespoor. Die waren gemerkt met een 'uithangding', een felgekleurde plastic ton, een autoband, een gekleurde lap – anders viel het pad niet op in de groene massa. Je hebt diverse soorten bush, in de vochtige-hete delen hogeropgaand oerwoud met onze bekende kamer- en tuinplanten in kapitaal formaat in het wild en de lagere kustjungle, die overgaat in de mangrovebossen bij de lagunes.

In die groene massa zie je af en toe prikkeldraad bij een afgebrand stuk bos, waar wat vee rondscharrelt of waar een kleine citrusplantage is aangelegd. Elders zie je dat de jungle weer bezit heeft genomen van een verwaarloosd stuk bewerkte grond of plantage. Hier en daar schiet een oude aangeplante kapokboom er boven uit. Verderop is er sprake van ontgonnen bos tot weiland, waar zilverreigers bij de koeien lopen en nog noordelijker zagen we moderne gespecialiseerde landbouwbedrijven met veel rundvee onder afdakjes of een kippenfarm.

Laten we beginnen in de periode dat het grootgrondbezit bij de Spaanse afstammelingen en de RK-Kerk lag. De heersende klasse had uitgestrekte landgoederen, de hacienda's, met veel arbeidskrachten die met huid en haar aan de hereboer waren overgeleverd. Onder de regering van de despoot Porfirio Diaz kwam Mexico economisch weer in aanzien, maar de industrie was in buitenlandse handen en de landbouw bestond uit een feodaal stelsel gebaseerd op het haciendasysteem, ongeveer middeleeuws voor Europese begrippen. Tussen 1883-1894 gaf Diaz voor een prikkie land zo'n 55 miljoen hectare land weg aan vrienden en gunstelingen, die een eigen rijkje gebaseerd op uitbuiting van personeel en grondstoffen konden beginnen. In 1910 zat 85% van de bevolking zonder land. Minder dan 1000 families bezaten 90% van de gronden in Mexico. Elke hacienda was zelfvoorzienend. De producten hingen af van klimaat en bodemgesteldheid. Hacienda's deden ook aan mijnbouw of runderen fabrieken die de eigen producten verwerkten. Arbeidskracht –via een soort veredelde slavernij- was goedkoop en technische apparatuur was duur, dus veel vernieuwing was niet in zicht.

In 1910 barstte de grote Revolutie los. In 1917 kwam een nieuwe grondwet tot stand die een eind maakte aan het hacienda-systeem en die de grond weer 'van het volk' verklaarde. Vanaf 1924 begon men met de herverdeling van grond. Tot 1940 is er onder president Cárdenas 19 miljoen ha onteigend, wat hevig gewapend verzet van de grootbezitters opleverde. Tegenwoordig wordt het land verdeeld via het cooperatieve ejido-stelsel. Leden van de cooperatie mogen voor eigen rekening een stuk grond bewerken en exploiteren, maar de grond blijft staats eigendom. Nu wordt 60% van alle akkerland door ejido-boeren bewerkt. De rest van de boerenbedrijven is kleiner dan 5 hectare, amper genoeg om in de eigen behoefte te voorzien. Kredieten krijgen ze dus niet, kunstmest is te duur en het grondkadaster is ook niet orde, zodat het sappelen blijft. Meer dan de helft van de bevolking is afhankelijk van de agrarische sector. Deze kleine boeren hadden dus het meeste belang bij het slagen van de WTO in Cancun.

Pindaplant als hulpgewas bij graslandcultuur

De graslandcultuur is 3 tot 4x zo omvangrijk als de akkerbouw, maar vormt geen vetpot. Op 10 september 2003 promoveerde hier in Wageningen dr. Epigmenio Castillo Gallegos op een onderzoek naar de verbetering van inheemse veelteelt. Ik kreeg zijn proefschrift toegestuurd. De helft van de graslanden in vochtig-tropisch Mexico wordt gebruikt voor de veehouderij met een kruising tussen Europese en zebu-koeien voor de gecombineerde vlees- EN melkproductie. De productie van grasland is laag vanwege ontoereikend beheer. In een jarenlange proef is nu bekeken hoe een inheemse pindaplant *Arachis pintoi*, een vlinderbloemige, ingezet kan worden om zowel de graslandproductie als de grondkwaliteit te verbeteren. Resultaat: hoewel de voedingswaarde van ruwvoer hoger werd, leverde dit geen hogere vlees- of melkproductie op. De bodem werd er wél beter van, wat goed is voor het natuurlijk ecosysteem. Met dank aan dr. Epigmenio Castillo Gallegos en aan de Landbouwuniversiteit voor dit inkijkje in de landbouw. Als toerist zag ik slechts de verschillen en het gesappel op het platteland.

Sisalplantages

We hebben op Yucatan een hacienda-erfenis bezocht. In Aké, tussen Izamal en Mérida, ligt tussen de halfherstelde, en nog geheel overgroeide restanten van, Mayapiramiden de laatste hacienda waar nog sisaltouw gemaakt wordt. Dat wil zeggen, op het terrein van de vroegere hacienda is de enige sisalfabriek van Yucatan nog in touw (en een van de vijf in Mexico). Sisal wordt gemaakt van een agavesoort (*Agava fourcroydes*), die ze Hennequen noemen. Ze worden op akkers aangeplant, waar ze tussen hun 5de en 16^e jaar productief zijn. De bladeren worden er afgekapt (maximaal 25 per jaar), gebundeld en naar de fabriek op de hacienda gebracht. De dikke bladeren worden tussen zware walsrollen gekneusd en gekraakt, met een afvoergoot voor de groene drab. De resterende taaie en merkwaardig-blanke vezels worden gehekeld en verder gekamd en getwijnd. Men maakte in de fabriek bollen van twee- tot achtdraads touw. Toen we 's middags laat eindelijk de locatie gevonden hadden, was de fabriek al dicht. De voorman zag ons van verre rondscharrelen, kwam terug, deed voor ons drieën de tent weer open en zette alle machines aan. We kochten een bol origineel Yucatans sisaltouw voor een schijntje. Zijn fooi was zoveel te groter. Zijn grijns onder die snor groeide dààr weer ruim bovenuit.

De sisalproductie had zijn hoogtepunt eind 19de eeuw tot in de Eerste Wereldoorlog. Toen kwamen de kunstvezels en was het met het zeewaterbestendige natuurtoew voor trossen en kabels gedaan. Deze fabriek leeft nog van wat export, maar had geen geld voor herstel van de schade door de hurricane Gilbert van 1998. Het dak was ingestort en de muren stonden half overeind, met de gietijzeren machines provisorisch overdekt. De oudste machine van Engelse makelij dateerde uit 1897. Het nieuwste exemplaar was van 1947.

In de 19de eeuw zorgde de sisalproductie voor een onafhankelijke status van het Yucatan-gebied. Wat wij nu bezochten was puur industriële archeologie, gebaseerd op een oude landbouwtraditie, maar eentje die een volgende hurricane niet overleeft. Wél het volgende stukje 'zwaar' weer, want het verhaal over het Mexicaanse klimaat hoort u na het nummer over stormweer van Santiago Jiminez Jr: 'La Tormenta'

Weer en klimaat

En zo hoorde u 'La Tormenta', wat iets als donderbui of stormwind betekent. In een groot land als Mexico, ingepakt tussen twee oceanen en met gebergte van duizenden meters hoog overlangs, mag je spectaculair weer verwachten. Bovendien ligt het 'in de warmte', zeg maar; de Kreeftskeerkring loopt dwars door Mexico, net benoorden Yucatan en ruim onder Monterrey. Het land telt drie klimaatzones. De 'tierra caliente', de warme zone, is alles onder de 750 meter, dus de kustvlakten, de regio's met moerassen en de tropische regenwouden. En laten nu alle toeristische oorden in die zone liggen: Acapulco, Veracruz, Puerto Vaillarte, Cancun en Cozumel. Verder heb je tussen de 750-2000 meter hoogte de 'tierra templada', een gematigd subtropisch klimaat. Wil je het fris hebben, dan moet je de bergen en hoogvlaktes op, boven de 2000 meter. De hoofdstad Mexico-Stad ligt op 2240 m hoogte. De gemiddelde temperatuur ligt daar beneden 17° C. Brrrr. Boven de 4000 meter wil het zelfs nog wel eens vriezen in Mexico.

Ik beperk me als toerist nu tot het schiereiland Yucatan, waar het overdag altijd goed warm tot heet is. Onder de 24° Celsius is het overdag eigenlijk nooit. Een buitentemperatuur van 40° C. is niet vreemd. 's Nachts koelt het af, maar omdat de wind dan vrijwel wegvalt wordt het vochtig en schiet je d'r voor ons gevoel niet veel mee op. Elk hotel heeft dus ook airconditioning, of minstens een fan rondwapperen. De zon is er altijd, hij knalt 's ochtends snel omhoog en daarna is het de bekende 'koperen ploert' uit de beschrijvingen van de tropen. Af en toe scharrelt er wat gebroken bewolking door het zwerk, maar veel schaduw biedt het niet. Tussen mei en oktober heb je het regenseizoen, wat een uitermate plakkerig-vochtige atmosfeer oplevert. Van oktober tot mei is het droog en gewoon heet. Heel soms stekert een forse bui ('nortes' genaamd) Yucatan binnen en dan ben je binnen een minuut supernat. In die veertien dagen hebben wij maar één regenbui gehad, precies bij aankomst in Cancun. De rest van het vocht was ons eigen zweet en af en toe een plens water uit een fles op de kop. Bij dit klimaat geldt als vuistregel ALTIJD voldoende drinkwater bij je hebben en een hoofdeksel op je kruin. De beste gidsen op de archeologische sites zijn ook degenen, die het eerst met hun groepje in de schaduw van de bomen staan.

Het is dan ook logisch, dat het stadsleven pas in de avond goed op gang komt. Winkels zijn heel lang open en iedereen is op de been in de parken, bij de straatkraampjes en aan de kust. In Campeche waren we op zondagavond de stad in, even op de kustboulevard aan de Golf van Mexico. Overall hele families mestiezen en indianen met kindertjes, met speelgoed en fietsjes - en oude oma op een stoeltje erbij. Jongens en meisjes aan het flaneren en flirten en op de weg stoere knapen met brommers of auto's. Die auto's vooral versierd met paars en roze neonlicht om de kentekenplaat of een intens blauw of groen neonlicht vanonder de spatborden en treeplanken stralend. Eén groot feest in de zoele avond op 2 februari j.l. Omstreeks tien uur brak iedereen op; alles werd in de truck met open laadbak geladen en men verdween richting dorpen in de buurt.

Yucatan heeft, net als het verdere Caraïbisch gebied, in deze tijd (september) te maken met tropische stormen, die uit kunnen groeien tot hurricanes. De tropische storm Claudette raakte ons vakantiegebied begin juli j.l. al, met een hurricane-waarschuwing voor driekwart van de kust van het schiereiland. Nou berg je dan maar, want we hebben de schade nog gezien van de hurricanes uit 1988, 1995 en 1998. Over de duizenden slachtoffers kun je slechts wat lezen. Mexico, land van tegenstellingen, ook in de muziek. U hoort 'El Cellular' door de Huracanes en daarna van het mariachi-orkest Vargas, 'El Zopilote Mojar' (opgenomen in 1963).

Land van contrasten

Twee nummers Mexicaanse muziek, waaruit de tegenstellingen spreken. Het eerste nummer 'El Cellular' van de Huracanes gaat over de mobiele telefoon, een moderne verworvenheid die ook in Mexico oprukt. In 1990 is Telmex, 'Telefonos de Mexico', geprivatiseerd, waarna het netwerk geweldig is uitgebreid. In de grote (miljoenen)steden van het land geen overbodige luxe. Je ziet véél meer telefoonboxen dan bijvoorbeeld brievenbussen en van elke straathoek kun je bijna wereldwijd bellen. In 1997 is de telecommunicatiesector voor het internationale verkeer geliberaliseerd en dat merk je dus. Telmex ging in 1990 naar de beurs en is zo ongeveer het hoogst genoteerde Mexicaanse bedrijf.

Het tweede nummer dat u hoorde, 'El Zopilote Mojer', gespeeld door het mariachi-orkest van de Vargasfamilie, geeft de tegenstelling aan. De zopilote is de naam van de zwarte gier, die je overal ziet. Het beeld wat ons het meeste trof, zijn de grote vuilnisbelten buiten de steden waarop de zwarte gieren en de donkere Mexicaanse jongetjes samen naar wat eetbaars of bruikbaar zoeken. Ook bij de populairste archeologische Mayasites zweven de gieren rond of zitten op de gerestaureerde gebouwen. Een foto van het Observatorium in de Mayastad Chichén Itzá met een stel loerende zwarte gieren d'r bovenop, is indrukwekkender dan welk toeristisch plaatje dan ook...

Zwarte gieren zijn merkwaardige vogels, die volledig gespecialiseerd zijn in het vreten van aas. De beesten maken amper een nest, kennen geen pikorde en verdedigen ook geen territorium, terwijl ze een groot gebied bestrijken. Toch zijn het sociale aaseters, zodat van elk dood beest niks overblijft. En dode beesten liggen er, op de weg of naast de weg. Bij een stop onderweg – op de enige plek waar dat kon op een lang trajet- roken we meteen dat er ook een of ander kring lag. Die gieren hebben geen roofvijanden; geen mens, slang of arend taalt naar een zwarte gier. Zijn zoetzure stank, die ze als kuiken al krijgen, wordt gezien als afweermiddel tegen eventuele belagers. Een soort signaal als van: gierenvlees is besmet: blijf d'r maar van af. Die wijdsheid ontleen ik aan het boek van Jonathan Evan Maslov "De Quetzal en de Gier", over de goddelijke vogel en over de aaseter, en aan de hand daarvan ook over de tegenstellingen 'machtig, rijk en corrupt' en 'arm en hardsappelend' en uiteraard over de geweldige natuur in het buurland van Mexico, Guatemala. Het boek is geschreven als reisverslag van een ornitholoog en een fotojournalist met haarscherpe waarnemingen tijdens hun tocht.

Analfbetisme

Ik had het net over de kinderen op de vuilstort. Dat is de grote vuilstort, want op de route van de stad naar de belt liggen de berm en alle weginhammen ook vol met troep. Wat een bende! Het contrast vind je dan weer in de steden, waar straatvegers rondgaan die ook blikjes en plastic flesjes oprapen en apart zetten. In enkele steden hangen aan lantaarnpalen afvalbakken voor een gescheiden inzameling. Maar waar dat dan heen gaat?

Mexico een land van tegenstellingen, waarbij het verschil tussen stad en platteland alleen maar groter wordt, lijkt het wel. Nog even over de stad. Er is veel straatverkoop en op de pleinen zijn tot 's avonds laat marktjes, waar veel regionale artikelen aangeboden worden. O.a. de traditionele 'huipiles', een ruimvallende vrouwendracht met fraaie geborduurde randen. Toen we daar wat van wilden kopen bleken de Indiaanse vrouwen analfabeet te zijn, ook een geschreven bedrag in de handpalm zei haar niks. Ze moest de hulp inroepen van jongere familieleden. Landelijk is 8% van de mannen en 13% van de vrouwen nog analfabeet. In sommige inheems dorpsgemeenschappen is meer dan de helft nog analafabeet

Dat brengt ons op de kleine Mexicaantjes, kinderen die ook met straathandel leuren. Ik meen dat het in Valladolid was, dat we een bord met een tekst in drie talen op de gevel van het stadhuis zagen. De boodschap was, dat we kinderen niets moesten geven, noch iets van ze kopen. Het droeg alleen maar bij tot kinderarbeid en uitbuiting van kinderen. Je moest gewoon zeggen dat ze naar school horen te gaan.

Elk dorp van enig belang hééft tegenwoordig ook een school en het openbare basisonderwijs is verplicht voor kinderen van 6 tot 15 jaar. Toch maakt 60% van de kinderen de basisschool niet af. In de traditionele indianengemeenschap is werken belangrijker om het inkomen van het gezin wat bij te spijkeren. Van de 1000 leerlingen op de lagere school, halen -landelijk gezien- niet meer dan 80 kinderen het voortgezet onderwijs. En dan haalt nog maar de helft het diploma.

Onderweg, bij de gigantisch hoge drempels in de doorgaande wegen -waar je dus stapvoets over moet-, stikt het ook van de verkopers van van alles en nog wat. Halve dorpen, hele families en weer veel kinderen. De enkele keer dat je door het binnenland rijdt op weg naar een bijzondere, maar niet drukbezochte archeologische site, kun je nog in een dorp terecht komen waar toeristen bekeken worden als waren ze maanmannetjes. Het hele dorpsgrut komt dan rond de auto en wil weten of je Amerikaan bent. Nee dus, wèl Europeaan, maar dat zegt ze absoluut niks. Ik kon wel in het Spaans zeggen dat ik geen Spaans sprak en vragen of zij dan een mondje Engels spraken. Si signor, si si zeiden die kleintjes. Toen we verder reden riepen ze dus allemaal 'bay bay'

Overblijfselen van de Mayacultuur

We waren op weg naar de overblijfselen van de Mayacultuur, die op Yucatan een zwaartepunt heeft. De Maya's vormden geen centraal rijk. Het volk, de stammen eigenlijk, leefde in aparte staatjes of grote steden, waar de godsdienst en de standenmaatschappij het leven bepaalde. Hun kosmisch principe komt overal terug. Ze geloofden in de reïncarnatie. De oudste Mayagebouwen dateren uit de periode tussen de 4de en de 9de eeuw NA het begin van onze jaartelling. De bijzondere architectuur wordt ingedeeld in diverse perioden, die eindigt met de late postklassieke tijd die duurde van het jaar 1200 tot 1524. Ik zei zonet ook niet voor niks, dat we de overblijfselen van de Mayacultuur gingen bezoeken! Met name de Spaanse veroveraars, die deze bijzondere beschaving aantroffen in dat deel van Mexcio, hadden er totaal geen boodschap aan. Mayatempels, pyramides en hele steden werden met de grond gelijk gemaakt. Op de restanten van Mayaheiligdommen werden Spaanse koloniale nederzettingen gebouwd en voor de RK-kathedralen werden de bouwstenen uit de Mayatempels gehaald.

Alle geschriften werden vernietigd. Er zijn maar vijf Maya-boeken overgebleven, waarvan er enkele in Europese musea, c.a. bibliotheken bewaard zijn gebleven. Zij zijn nog steeds een bron van kennis over die verdwenen cultuur, als je tenminste alle hieroglyphen hebt ontcijferd. Zo is de z.g. Dresden-Codex wereldberoemd. De afbeeldingen zijn nu onderdeel van de verkrijgbare reproducties van Maya-kunst.

We hebben bijna elke dag wel een interessante Maya-site bezocht en ons verwonderd over hun kennis... èn over hun gebrek aan vaardigheden. Vooral de astronomische en wiskundige kennis is wereldberoemd. Hun eeuwigdurende kalender is vermaard, hun architectuur is bijzonder en hun macht en kracht laat je perplex staan. Alle bouwwerken zijn handwerk en sleepwerk, want merkwaardig genoeg kenden de Maya het wiel nou niet! Ook een rondboog maken kregen ze niet voor elkaar. Alle gewelven eindigen in een driehoekige punt, al dan niet met dwarsbalk. Maar secuur dat ze bouwden! De muren van het veld voor het balspel, een godsdienstige bedrijvigheid die maanden kon duren en eindigde met het offeren van de verliezers aan de goden, zijn kaarsrecht en glad afgewerkt. Een geluidje weerkaatst 7x tussen de muren.

Die Mayakalender van 52 jaar bestaat uit een stelsel van drie verschillende, in elkaar grijpende wielen, die twee cycli doormaken. Voor perioden langer dan 52 jaar hebben ze een extra systeem, dat de 'Lange telling' wordt genoemd. Er zijn diverse Maya-musea in Mexico. Het beste, modernste en mooiste Maya-museum in Yucatan lijkt ons het 'Museo de la Cultura Maya' in de hoofdstad van de staat Quantana Roo, Chetumal. Omdat het geheel van airco is voorzien, is het tevens een prima plek om de hitte te ontluchten. Wat echt indrukwekkend was, is de manier waarop het kosmische concept met de Wereld-Boom, het verband tussen onderwereld, het heden en de hemel is uitgebeeld. Geweldig!

Er is meer over te vertellen; bijvoorbeeld over het rijke en lekkere eten op Yucatan. Nog nooit 'poc-chuc campeche' of 'poc-chuc yucatan' gehad? Of een 'sopa de lima' genoten? Helaas – het uur zit er op. Wij zijn toe aan de slotmuziek, u hoort de 'Flor de Mexico Polka'. En dit, mijne dames en heren, is het einde van de eerste aflevering van het informatieve programma 'Van Dingen & Deuntjes' in de nieuwe woensdagavond-serie. Met vandaag Mexico-Yucatan als opwarmertje. De samenstelling, productie en presentatie deed Jan Tuttel; de techniek was in handen van Wieb van der Wal.

De volgende uitzending van dit programma is over een maand, op 15 oktober 2003. Dan gaan we het hebben over een uitermate Drents onderwerp: de heide in al zijn facetten. Dat doen we onder de titel "Wat he'j met hei?". Graag tot dan.

Bedankt voor het luisteren en *adios!*